

DUE MEDICI ITALIANI-CARBONARI IN SERBIA DEL PRINCIPE MILOŠ,
VITO ROMITA E BARTOLOMEO CUNIBERT

Vladimir STOJANČEVIĆ

Dai primi tre medici qualificati presenti nella Serbia rinata del XIX secolo, due furono gli Italiani e cioè: il dottor Vito Romita ed il dottor Bartolomeo Cunibert. Il primo, di origine Napoletano, il secondo nato a Savigliano, lasciando l'Italia per ragioni politiche, come patrioti italiani, carbonari, trascorsero un certo tempo in Serbia ove furono i medici prima del pascià di Belgrado e poi del principe serbo Miloš Obrenović. Da persone esperte ed abili essi hanno sin dal 1823 rispettivamente dal 1826 insieme ad alcuni loro colleghi medici iniziato l'organizzazione del servizio sanitario in Serbia ed hanno contribuito assai per la protezione sanitaria della popolazione e di conseguenza hanno attenuato il riconoscimento da parte del principe Miloš.

Il dottor Cunibert, genero del dottor Romita, ebbe per padrino il principe serbo Miloš. Ha preso anche nelle missioni diplomatiche confidenziali del principe Miloš con il console britannico a Belgrado. Lui è l'autore di un buon libro di storia dello stato serbo rinato nel XIX secolo.

Il dottor Cunibert, genero del dottor Romita, ebbe per padrino il principe serbo con gli eteristi greci, e di avere esercitato alcuni affari politici delicati per conto del principe Miloš, a Belgrado, ed a Vlačka.

Nella relazione sono riportanti alcuni particolari relativi alla loro vita come pure il giudizio sulla loro attività pubblica svolta in Serbia nel periodo tra 1820 e 1830.

DELO JOSIFA PANČIĆA I SARADNJA SA ROBERTOM
DE VISIANIEM

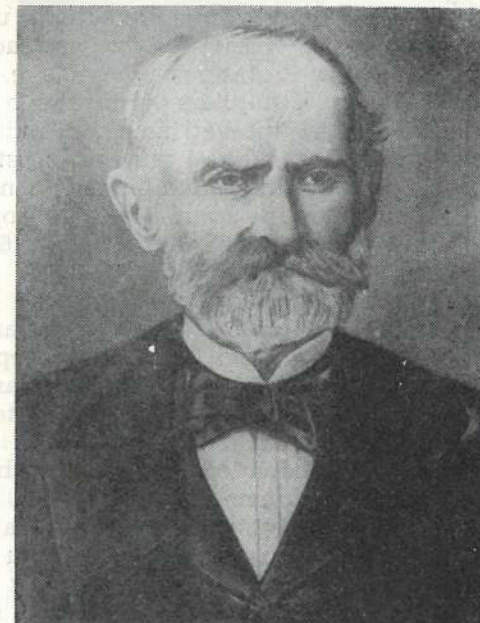
Vera GAVRILOVIĆ
i Stanimir SPASIĆ

»Veliki ljudi osećaju unapred, pokazuju pute kao proroci. Rođen u Hrvatskom Primorju on se spojio sa Srbima i Srbijom sasvim. On je u Srbiji postavio temelj izučavanju prirodnih nauka. Ušavši sasvim među Srbe on je mislio da tako služi i Hrvatima. Priznavanjem jedinstva među Srbima i Hrvatima dao je najlepši sjajan primer«.

Stojan Novaković (1)

Život i rad Josifa Pančića predstavljaju nerazdvojnu celinu i teško je čitajući njegova dela ili proučavajući njegov život reći gde počinje Pančić kao čovek, plemenit lekar, a gde Pančić naučnik.

U tek oslobođenoj Srbiji, zaostaloj usled dugotrajnog ropstva, jedinoj slobodnoj zemlji Balkana u to vreme, trebalo je otvarati škole, na temeljima

Josif Pančić (1814—1888).

već davno ugašene srednjovekovne kulture graditi novu, perom i mačem sačuvati ono što je tek izvojevano. I Pančić se odazvao pozivu zemlje kojoj su trebali učitelji, lekari, prosvetitelji. S lupom i stetoskopom, s praznim herbarijumom, ali punim oduševljenjem buntovnog visokoškolca i s diplomom doktora medicine, stečenom 1842. godine u Budimu, Pančić dolazi u Srbiju sredinom maja 1846. godine, u kojoj će zauvek ostati.

U jednom od četrnaest sela bibrirske opštine, selu Ugrini, rodio se 17. aprila 1814. godine Josif Pančić. Bio je četvrto od petoro dece i za svoje osnovno i više obrazovanje ima da zahvali svom stricu Grguru Pančiću, župniku u Gospiću (2). Kada je imao deset godina, stric ga upisuje u gimnaziju na Rijeci, gde se nastava odvijala na latinskom jeziku. U svim razredima bio je najbolji. Godine 1830. odlazi u Zagreb i upisuje se u Regia academia scientiarum. Po završetku ove škole 1832. upisuje se na Medicinski fakultet u Budimu, gde je promovisan 7. septembra 1842. godine, pošto je odbranio inauguralnu disertaciju: *Taxilogia botanica* koju posvećuje svom stricu: »Reverendissimo domino Gregorio Panchich archiepiscopis diocesis segniensis modrussiensis et corbaviensis, proposito h.m.v. ad campum zagrabiensem, parohco praetor gospichiensi Patruo Veneratissimo, qui ab infinita paternis me curis complexus est, ut indelebilis gratitudinis monumentum primitias laborum literarium voveo-Devinctissimus Nepos« (3).

O vremenu posle diplomiranja sam Pančić piše: »U ono vreme kad postadoh doktorom, niti beše rata, niti imadaše kakve ekspedicije, te mi se valjalo rešiti ili na državnu službu ili na privatnu praksu« (4). U Budimu Pančić provodi dve godine u miru, odlazeći često u Beč, gde se sreće s Vukom Karadžićem, što je presudno za njegov odlazak u Srbiju 1846. godine, da bi se posvetio lekarskom pozivu i naučnom radu. Ubrzo postaje profesor Liceja u Beogradu za Jestastvoslovne nauke. Njegov omiljeni predmet bila je i ostala botanika koju će predavati do poslednjeg dana. Ovo omogućuje Pančiću da se sav posveti naučnom radu. Uz pomoć svojih studenata počinje da prikuplja biljke i minerale i ostvaruje davnu zamisao da ispituje floru i faunu Srbije. Svojim radom na botanici Pančić skreće pažnju na sebe i 1850. godine izabran je za »saopštavajućeg člana Društva srpske slovesnosti u prirodoslovnom odseku« (6).

Godine 1851. Pančić dobija novčanu pomoć da ispita jugozapadni kraj Srbije i najvišu planinu Kopaonik koji ga je oduševio raznovrsnošću svoje flore i faune, bogatstvom rudnog blaga i prirodnim lepotama. Kopaonik ostaje za Pančića do kraja života nijinteresantnija oblast njegovih naučnih istraživanja i običi će ga šesnaest puta (5). Kao rektor Velike škole, u prigodnoj Svetosavskoj besedi, Pančić o tome svojim studentima kaže: »Visokopoštovani slušaoci!... Jedna od najlepših osobina našega duha držim da je ta, što možemo da skinemo sa sebe okove, kojima nas je fizička priroda vezala za vreme i mesto u kome živimo, da se vinemo mišlju u prošlost ili na udaljena mesta, da se tamo pustimo u razmatranje dela ili stvari, kojima smo se nekad bavljali, i da crpimo iz takvih smatranja, za druge pouke, a za sebe razabranja. Dopustite mi da se ovom prilikom poslužim tom lepom osobinom čovečijeg duha i da vas odvedem u jedan prekrasan kraj od Srbije, u kome sam se često i rado bavio, da mu proučim

prirodu, u kome sam svaki put nahodio štogod novo da vidim ili čemu da se divim, koji nisam nikad ostavljao, a da ne bih pozeleo, da se još jednom tamo povrnem, a to je Kopaonik i njegovo pogorje« (7).

Godine 1856. — deset godina po dolasku u Srbiju — u Budimu izlazi njegova »Prosta narodna istorija ili opisanije najvažnij naravnij telesa«. Sa-vet Liceja prihvata ovo delo kao svoj udžbenik za studente prve i druge godine Jestastvoslovnog odeljenja.

Naročito je bila plodna saradnja Josifa Pančića s Robertom de Visiani-em, profesorom Padovskog univerziteta, koga je upoznao u Beču 1856. godine. Nekoliko meseci po povratku iz Beča Pančić je dobio vrlo ljubazno pismo od de Visiani-a, na kome mu se zahvalio, jer je imao veliku nadu od te veze, koja se, uglavnom, i ispunila. Pančić koji je tako voleo floru Srbije vrlo se neraspoložen vratio iz Beča i uskoro napisao de Visiani-u: »... poslednji put kada sam bio u Beču i kada sam imao sreće da se s Vama upoznam, meni su savetovali da tražim nekoga crtača koji

Roberto de Visiani (1800—1877).

bi mogao napraviti nove ili retke srpske biljke, ali s jedne strane morao sam se vratiti kući, s druge strane moji bečki prijatelji kazali su mi da oni imaju vrlo mali ugled, kada ih je opisao jedan Sloven. Ovo moje mišljenje još je ojačalo to, jer kada sam dobio moju knjigu gde sam pisao o srpskoj fanerogami video sam onu nemarnost, da ne kažem zlonameru, koja se ne može naći ni u jednoj evropskoj štampi, toliko pogrešaka ima u ovom malom radu, da se često puta ne može ništa razumeti«. Tada je Pančić odlučio da nove biljke da na opisivanje Robertu de Visiani-u (8).

Tako u »Plantarum serbicarum pemptas assiadescriione di cinque piante Serbiane illustrate del Prof. Roberto de Visiani« opisano je pet novih vrsta koje je Pančić 1856. poslao de Visiani-u na kritičku studiju, a to su bile (9):

Pančićia serbica Vis. (navedena prvo u Semin. hort. botan. Patav. 1857, p. 9/p. 4);
Ranunculus serbicus Vis. (navedeno prvo u Catal. semin. hort. botan. Patav. Suplem. 1858./p. 6);

Centaurea chrysolepis Vis. (p. 8);
Mulgedium Pančićii Vis. (p. 9);
Ager macropterum Vis. (p. 11).

De Visiani je uskoro uvideo da kod izučavanja srpskih biljaka Pančić tra- ba da se javi pred svetom kao saradnik, ali dok je do toga došlo, Pančić je radio mnogo. Tada je De Visiani zajedno s Pančićem izradio: «**Plante Serbicae rariores aut nove**»:

Decas I, 1862 (Ex. vol. X. Memor. Imp. Reg. Instituto Veneto, Venetiis, Typis, J. An- tonelli edit.) 4°, pp. 1—26, Tab. I—VII;

Decas II, 1866 (Ex. vol. XII. Memor. Imp. Reg. Instituto Veneto, Venetiis, Typis J. An- tonelli edit.), 4°, pp. 1—18, Tab. VIII—XV;

Decas III, 1870 (Ex. vol. XV. Memor. Reg. Instituto Veneto, Venetiis, Typis J. An- tonelli edit.), 4°, pp. 3—21, Tab. XVI—XXI.

Ove Decase sadrže opširne opise vrsta i slike njihove na bakroreznim ta- belama:

Prvi Decas sadrži opise:

Geum molle Vis. et Panč., Tab. I, fig. 1, pp. 7—8, i napomena na p. 25;

Potentilla leiocarpa Vis. et Panč., Tab. II, fig. 1, pp. 9—10;

Potentilla zoterifolia Vis., Tab. II, fig. 2, p. 11. Kako je pod istim imenom Boi- sier ranije opisao jednu vrstu iz Persije, Pančić je docnije (Decas II, p. 18) ovu biljku nazvao *Potentilla Visiani* Panč.;

Diantus papillosus Vis. et Panč., Tab. V, fig. 2, pp. 12—13;

Viola Grisebachiana Vis., Tab. I, fig. 2, pp. 14—15. Ovu vrstu Pančić je naveo u »Verzeichnis« (No 438) pod imenom *V. nummularifolia* All.

Eryngium serbicum Panč., Tab. III, pp. 16—17 (»Verzeichnis« No 654);

Gonolimon serbicum Vis., Tab. IV, pp. 18—19. Pančić je prvo ovu biljku nazvao *Statice tatarica* Panč., (Verzeichnis« No 1329), a docnije (Decas III, p. 21) ju je identifikovao sa *Gonolimon collinum* Boiss.

Campanula secundiflora Vis. et Panč., Tab. VI, pp. 20—21 i napomena na p. 25;

Euphorbia subhastata Vis. et Panč., Tab. VII, pp. 22—23 i napomena na pp. 25;

Triticum petracum Vis. et Panč., Tab. V, fig. 1 i napomena na pp. 25—26.

Drugi Decas obuhvata:

Heliosperma monarchorum Vis. et Panč., Tabl. VIII, fig. 2, pp. 1—2;

Scabiosa Achaeta Vis. et Panč., Tab. IX, p. 3;

Scabiosa fumarioides Vis. et Panč., Tab. X, pp. 4—5.

Hieracium marmoreum Panč. et Vis., Tabl. XI, pp. 6—7, Ovu vrstu Pančić je naveo u »Verzeichnis« (No 1276) pod imenom *H. lanatus* Panč.

Centaurea myriotoma Vis. et Panč., Tab. XII, pp. 8—9;

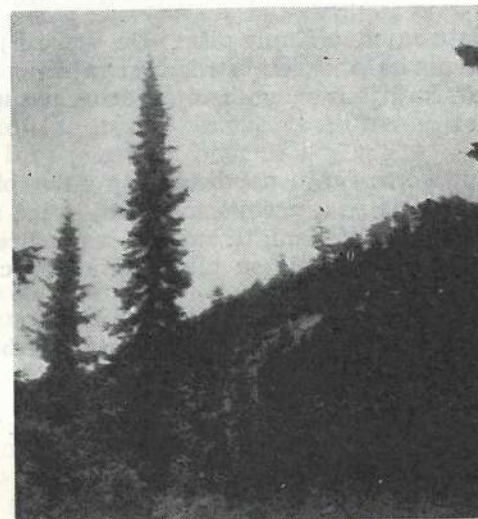
Centaurea derventana Vis. et Panč., Tab. XV, pp. 11—12;

Linaria rubiodes Vis. et Panč., Tab. XV, pp. 11—12;

Verbascum pannosum Vis., Tab. XIV, pp. 13—14. Pančić je ovu vrstu objavio u »Verzeichnis« (No 843) kao *V. montanum* Panč.;

Eyphorbia glabriflora Vis., Tab. XIII, fig. 2, pp. 15—16. Pančić je nju publikovao prvo kao *E. fragifera* Jan. (»Verzeichnis« No 268), a docnije (Decas III, p. 2) je nazvao *E. inermis* Panč.;

Allium serbicum Vis. et Panč., Tab. VIII, fig. 1, p. 17.

Pinus picea omorica Pančićii, planina Tara, 1875.

Treći Decas sadrži opise:

Picridium macrophyllum Vis. et Panč., Tab. XVI, pp. 3—4;

Mulgedium sonchifolium Vist. et Panč., Tab XVII, pp. 5—8. Ova vrsta je navedena u »Verzeichnisu« (No 1257) kao *Lactuca sonchifolia* Willd.;

Hieracium Schultrianum Panč. et Vis., Tab. XVIII, fig. 1—2, pp. 9—10. Ova vrsta je navedena u »Verzeichnisu« (No 1275) kao *H. pollescens* W. K.

Scabiosa macedonia Vis. var. *lyrophyllia* Vis. et Panč., XIX fig. I, pp. 11—12, a u »Verzeichnisu« (No 1071) Pančić ju je nazvao *Knautia macedonia* Grsb. var. *lyro-phylla* Panč.,

Stachys anisochila Vis. et Panč., Tab. XX fig. 3, pp. 15—16;

Haplophyllum Boissierianum Vis. et Panč. Tab. XX, fig. 2, p. 14;

Gypsophilla spergulifolia Grsb. Tab. XX fig. 3, pp. 15—16;

Diantus moesiacus Vis. et Panč. Tab. XIX fig. 2, p. 17;

Nasturtium proliferum Heuff. Tab. XXI, pp. 18—19;

Eryngium palmatum Panč. et Vis. Tab. XVIII fig. 3. p. 20, a u »Verzeichnis« (No 653) pod imenom kao *E. tricuspidatum* L.

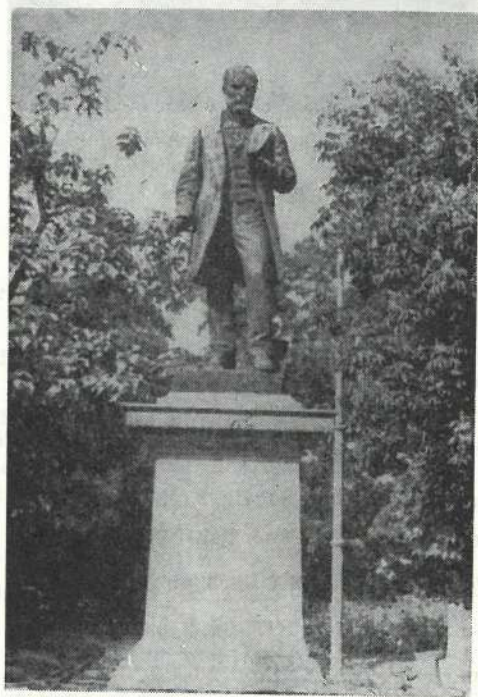
Za ove **Decase** Pančić je »pribrao dobre primerke biljaka za analizu i nacrt i propratio ih opisima, a De Visiani se pobrinuo o veštaku koji će biljke nacrtati, o redakciji i štampanju dela (str. 3) (10).

August Kanic piše da je imao sreću da prouči sva Pančićeva pisma upućena De Visiani-u, zahvaljujući profesoru i direktoru bašte **Sakarde-u** koji mu je poslao pisma koja su čuvana u Padovskoj botaničkoj bašti. O tome, između ostaloga, kaže: »Zaista je prijatno videti s kakvom obazrivošću, s kakvom oprežnošću, s kakvom stručnošću i s kakvim iskustvom raspravlja Pančić svoje biljke, s kakvim strpljenjem diskutuje o njima!«

O ove tri **Decase** izdate zajedno Kanic piše: »De Visiani je nagovarao Pančića da srpske biljke novitete ili retkosti izdaju zajedno, jer je ipak osetio da se jedan botaničar, koji je njegov dostojan drug, nasuprot svoje skromnosti, ne sme potisnuti . . . « (8)

Vrste su bile dotle u većem broju nepoznate, tj. nove, obojica su bila autori; onda su bile neke koje se u prvoj Pančićevoj knjizi ne pojavljuju kao nove, kod njih ili se sam De Visiani, ili zajedno s Pančićem potpisivao kao autor, dok su neke biljke pak koje su bile »*Critica species*« protumačene crtežima i opisima.

Uspeh 28-godišnjeg rada bila je »**Flora principatus Serbiae**« i posle deset godina opširan dodatak, obe na srpskom jeziku.

Spomenik Josifu Pančiću ispred zgrade Univerziteta u Beogradu

Za zasluge na proučavanju flore Srbije De Visiani je 1867. godine izabran za počasnog člana Srpskog učenog društva, Odseka za nauke prirodoslovne i matematičke, na predlog Josifa Pančića. Povodom smrti De Visiani-a 1877. godine Pančić je napisao nekrolog u »**Glasniku srpskog učenog društva**« 1878. godine, u kome izlaže život i naučni rad velikog botaničara koji se rodio u Šibeniku 1800. godine. Punih četrdeset godina bio je profesor botanike i direktor botaničke bašte na Univerzitetu u Padovi. Naročito se istakao svojim studijom »**Flora Dalmatica**« (tri sveske: I — 1842; II — 1847, III — 1850) i »**Supplementum florae Dalmaticae**« (I — 1872; II — 1877). Osim floristike, bavio se i arheologijom i istorijom. Pored dalmatinskih, bavio se proučavanjem biljaka Crne Gore i Hercegovine (11).

Aktivnost Josifa Pančića u to vreme bila je vrlo živa. O 25-godišnjici osnivanja Liceja, zakonom od 24. septembra 1863. g., Licej je pretvoren u Veliku školu, iz koje će izrasti Univerzitet u Beogradu koji će siromašnoj Srbiji dati veliki broj priznatih naučnika. Pančić je sav angažovan oko prikupljanja učila za tri novoosnovana fakulteta: Filozofski, Tehnički i Pravni. U periodu 1864—1872. Pančić je četiri puta uzastopce biran za rektora Velike škole (12).

Godine 1867. izabran je za dopisnog člana tek osnovane Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu. Pismo u originalu glasi:

Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti
pod okriljem preuzvišenog gospodina

JOSIPA JURJA ŠTOSMAJERA, biskupa bosanskoga i srijemskoga
u svojoj glavnoj skupštini dne 25. srpnja 1867.
izabra gospodina

DR JOSIPA PANČIĆA u Beogradu
za dopisujućeg člana svojega koje ovim potvrđuje

Franjo Rački, predsjednik

Djuro Daničić, tajnik (13)

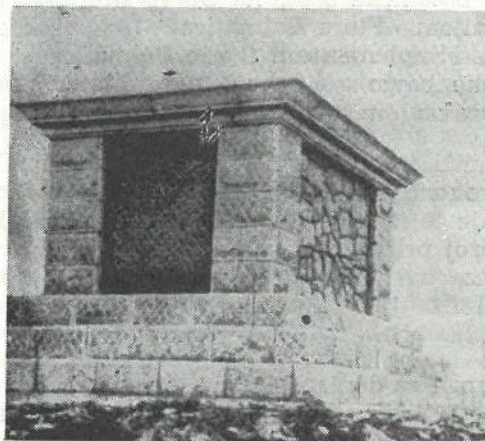
Na ovu počast Pančić se zahvalio novoosnovanoj Akademiji i poslao kao dar sva svoja dotada objavljena dela.

Ukazom od 25. avgusta 1871. postavljen je za kneževog poslanika za predstojeći trogodišnji skupštinski period. I u ovom zasedanju Pančić je izabran za potpredsednika Skupštine. Godine 1872, kada je četvrti put postavljen za rektora Velike škole, prvi put je zavedena izrada studentskih tema i nagrada za studente pojedinih nauka na Velikoj školi, što se održalo i do danas na Univerzitetu. Iste godine, kao važan događaj koji će imati i te kako veliki uticaj na razvoj naučne misli u Srba, svakako je osnivanje Srpskog lekarskog društva, a Pančić je jedan od šesnaest osnivača.

Pančić je veliki naučnik, odličan pedagog i narodni učitelj. Jedan od njegovih učenika, **Jovan Miodragović**, između ostalog, piše: »U predavanjima Pančićevim vladalo je skroz načelo očiglednosti. Skoro ništa nije rekao, a da je propustio da pokaže učenicima . . . na samome je predmetu i govorio. Bio je pravi filozof koji je o svakom predmetu umeo da misli duboko, da dovodi u vezu posledice sa uzrocima, koje često obično oko ne vidi, ali ne

samo da je očiglednost i ovo filzofiranje o predmetima činilo Pančićeva predavanja zanimljivim, nego je umeo vešto da umeša u njih i pomalo humora, da se čovek posle njegovih predavanja nije nikada osećao umornim».

Dr **Vladan Đorđević**, jedan od osnivača Srpskog lekarskog društva, napiše o Pančiću i ove reči: »Mi njegovi učenici, koji smo bili tako srećni da

Pančićev mauzolej na vrhu Kopaonika koji nosi naziv Pančićev vrh

slušamo njegovu reč i sa školske klupe i u botaničkom vrtu, da ga pratimo na ekskurzijama, koje su nam ostale u uspomeni kao najlepši dani našeg đakovanja, večno ćemo se sećati onih blagih očinskih poruka kojima nas je učio da je — u **radu život, a u vršenju poslova dužnost**« (14).

Godina 1875. je značajna zato što je Pančić u selu Zaovine, na Tari planini, našao svoju dugo traženu omoriku, koju je opisao na latinskom jeziku, a naučni krugovi u Evropi su je nazvali po naučniku koji ju je otkrio, tako da je u sve enciklopedije sveta ušla kao nova vrsta — **Pinus picea omorica Pančići** (15).

Davna Pančićeva želja da podigne botaničku baštu i da na primerima objašnjava svojim studentima botaniku ostvarila se 1875. g., kada mu je dodeljeno zemljište kraj Dunava. Ona će mu postati najomiljeniji kutak, gde će naučnik provoditi najveći deo svoga vremena (16).

Ali, neumorni radnik nastavlja dalje, obilazi Bugarsku, Crnu Goru, Bosnu, a zatim svoj rodni kraj, iz koje posete proističe kao prilog najvažnijem delu De Visiani-a: **Flora Dalmatica** (17, 18, 19, 20).

Za vreme srpsko-turskog rata je šef Vojne bolnice u Beogradu. Međutim, već 1878. godine se razrešava te dužnosti. Iste godine se Filozofski fakultet Velike škole deli u dva odseka: Istorijsko-filozofski i Prirodno-matematički. Pančić je stariji drugoga. Godine 1883. postaje član Državnog saveta u 71. godini života. Povodom toga izbora, **Z. Jurišić piše**: Učenici Velike škole, saznajući da je Pančić postavljen za člana Državnog saveta, prirediše svečani pohod (bakljadu) svom uvaženom profesor. Oko 7 časova

uveče, u mnogobrojnoj povorci sa preko stotinu upaljenih buktinja, došli su pred njegov stan, gde su otpevali »Gaudeamus«, a jedan student ga pozdravi govorom. Pančić im je odgovorio: »Deset života čovečjih da živim, ne bih mogao potpuno obraditi onu biljčicu koju sam počeo da obrađujem, biljčicu koja se zove botanika. Na vama, mlada braćo, ostaje da, sledejući mome primeru, tu biljčicu, a naročito njene grane obrađujete. A iz vaše me sredine ne može niko otrgnuti sem smrti. Na vama je da produžite moj započeti rad i da ga delom dovršite. U amanet vam ostavljam troje: floru Srbije i srpskih zemalja, botanički kabinet Velike škole i velikoškolsku botaničku baštu«.

Život Pančićev proticao je u samopregornom radu i već smo na pragu 1887. godine, kada se osniva Kraljevska srpska akademija nauka, a za njenog prvog predsednika izabran je Josif Pančić, između šezdeset novoizabranih akademika, na osnovu člana 11. i 29. njenog osnovnog zakona od 1. marta 1886. godine. Ovakvo visoko priznanje moglo je da pripadne samo izuzetnom naučniku Josifu Pančiću, doktoru medicine, članu Državnog saveta, profesoru botanike na Velikoj školi, osnivaču Botaničke bašte, Srpskog lekarskog društva, članu Srpskog učenog društva, Matice srpske, dopisnom članu Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Ugarske akademije nauka, Brandenburškog botaničkog društva, Bečkog zoologijskog i botaničkog društva, Jestastveničkog društva u Šerburu, Srpskog arheološkog društva i mnogih drugih...

Ali, godine su prošle i Pančićev život se neumoljivo gasi. Godine 1888. na dan 28. februara umro je Josif Pančić u 74. godini okružen svojom decom: Petrom, Jelenom i Milicom. Na mermernoj ploči kraj Crkve svetog Marka, obrasloj ljiljanima i okruženoj tako poznatim omorikama, bilo je uklesano:

*Profesor dr Josif Pančić
1814—1888.*

Prošlo je skoro šezdeset godina i omladina socijalističke Jugoslavije odlučila je da ispuni davnašnju želju velikog naučnika: da ga sahrani na Kopaoniku kome je posvetio najveći deo svog naučnoistraživačkog rada. Tako se 5. juna 1951. godine Beograd ponovo, posle toliko godina, poklonio senima velikog Josifa Pančića, a već sutradan uz velike počasti njegove kosti su prenesene u mauzolej na najvišem vrhu Kopaonika koji je dobio njegovo ime **Pančićev vrh**.

Godine 1954. Bribirci su svom velikom sinu podigli spomenik, odajući mu na taj način priznanje kao čoveku i naučniku, jer, kako je rekao **A. Belić**: »Da, iako je Pančić rodnom iz malenog seoceta hrvatskog, u kojem jedan zalisak i danas nosi ime »Pančići«, on nije smatrao da govori neistinu kada je Srbiju zvao svojom domovinom i kada je zalagao sve sposobnosti da se srpska nauka proslavi. Njemu je i tu istina, da su Hrvati ono što su i Srbi, i obrnuto, bila isto tako sveta kao i istina u nauci kojoj je vazda služio...« (21).

Prema tome, Pančićev veliki opus možemo nazvati jednom botaničkom idilom, čiji je rezultat da je srpska fanerogamska flora na čvrstom i jakom

tlu. Ali, ne samo da srpska flora ima da zahvali skoro sve Pančiću, nego celo Balkansko poluostrvo, vrlo mnogo. Pančić je ispunio jedno veliko prazno mesto u evropskoj biljnoj geografiji.

Dr Josifu Pančiću — narod Bribira

Beleške

Pregledali smo svu zaostavštinu Josifa Pančića koja se čuva u Srpskoj akademiji nauka i umetnosti. Ona je obimna i sadrži vrlo interesantna dokumenta za istoričare zdravstvene kulture, među njima oko 140 pisama od raznih, uglavnom stranih naučnika, pored četiri beleznika napisana rukom Pančića.

U ovom saopštenju navedena su samo ona dokumenta koja su pomenuta u samom radu.

1. *Novaković S.* Povodom 100-godišnjice rođenja Josifa Pančića, Prigodna beseda, SANU, 1919, Beograd; — 2. *Brozović B.* Vinodolska Knežija, Zagreb 1938; — 3. *Taxiloga botanica.* Dissertatio inauguralis quam nutu inclytæ facultatis medicæ pro doctoris laurea in r. scientiarum universitate hungaria consequenda. Publicavit Josephus Panchich, Pestini, 1842, 8° pp. I—VII, 1—22; — 4. *Jakovljević S.* Životopis Josifa Pančića, SKA, knj. CXXVIII, 10, str. 34, Beograd, 1939; — 5. *Glšić Lj. M.*: Pančić kao osnivač prirodnjačkih ustanova, prosvetni radnik i rodoljub, SKA, posebno izdanje, CXXVIII, 10, str. 11, 28, Beograd, 1939; — 6. Arhiv SANU, br. 7554,

pismo Društva Srbske slovesnosti, 1880. dr Josifu Pančiću za izbor člana korespondenta; — 7. Kopaonik i njegovo podgorje, str. 3—24 8°, Beograd, 1869; — 8. *Kanić A.* Nekrolog Josifu Pančiću počasnom članu Mađarske akademije nauka. Sa komemorativne sednice Mađarske akademije nauka 18. decembra 1893, arhiv SANU; — 9. *Plantarum Serbicarum Pemptas ossia descrizione di cinque piante Serbiane illustrate del Prof. Roberto de Visiani (Estr. dal volume IX delle Memorie dell' Istituto stesso), Venezia 1860, 4°, pp. 1—11, po materijalu koji mu je Pančić stavio na raspolaganje 1856; — 10. *Plantae Serbicae rariores aut novae a Prof. Roberto de Visiani et Prof. Josepho Pančić descriptae et iconibus illustratae.* Decas I, 1862 (Ex vol. X. Memor. Imp. Reg. Istituto Veneto, Venetiis, Typis J. Antonelli edit), 4° pp. 1—26. Tb. I—VII. Decas II, 1866 Ex vol. XII. Memor. Imp. Reg. Istituto Veneto, Venetiis, Typis J. Antonelli edit), 4° pp. 1—18, Tab. VIII—XV. Decas III, 1870 (Ex vol. XV. Memor. Imp. Reg. Istituto Veneto, Venetiis, Typis J. Antonelli edit), 4°, pp. 3—21, Tab. XVI—XXI; — 11. *Pančić J.*: Roberto de Visiani (Nekrolog). Glasnik srpskog učenog društva, sveska XLVII, Beograd 1878, 8°, str. 1. 12. Arhiv SANU — Dekret Ministarstva prosvete 1863. o postavljenju dr Josifa Pančića za profesora Velike škole u Beogradu; — 13. Arhiv SANU, original. diploma kojom Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu bira dr Josifa Pančića za dopisjućeg člana svojega, 1867. godine, broj dokumenta SANU 8783; — 14. *Mitranović D.*: Pančićev život, SANU, CCCLXXV, 33, Beograd, 1964; — 15. *Pančić J.*: Omorika nova fela četinaru u Srbiji. 1887 — 4°, str. 1—9, Beograd; — 16. *Pančić J.* Botanička bašta u Beogradu. Prosvetni glasnik, str. 1—17, 8°, 1881, Beograd; — 17. *Pančić J.*: Građa za floru kneževine Bugarske. Elementa ad Floram principatus Bulgariae, Glasnik Srpskog učenog društva, knj. LIII, 1883, 8°, str. 1—71, Beograd; — 18. *Pančić J.*: Nova građa kneževine Bugarske. Nova Elementa ad Floram principatus Bulgariae. Glasnik Srpskog učenog društva, sv. LXVI, 1—43, 8°, 1886, Beograd; — 19. *Pančić J.*: Botanische Bereisung von Montenegro im Jahre 1873. Ein Schreiben an Janka. — Oesterreichische botanische Zeitschrift, Bd. XXIV, pp. 82—85, Wien, 1874; — 20. *Pančić J.*: Elenchus plantarum vascularium quae aestate a. 1873. in Crna Gora. Edidit Societas Erudita Serbica, Belgradi, 1875, 8°, pp. III—VII, 1—106; — 21. *Belić A.*: Josif Pančić i S.K. akademija, Spomenica Josifa Pančića. S.K.A. posebna izdanja, knj. CXXVIII, 1°, str. 3, 1939, Beograd.*

L'OPERA DI JOSIF PANČIĆ E LA SUA COLLABORAZIONE CON ROBERTO DE VISIANI

Vera GAVRILOVIĆ
e Stanimir STANIĆ

La vita e l'opera di Josif Pančić rappresentano un insieme inscindibile di modo che leggendo le sue opere oppure studiando la sua vita difficilmente si può dire ove incomincia il Pančić uomo, medico nobile, dal punto ove incomincia il Pančić scienziato.

Pančić fece le fondamenta alle scienze naturali in Serbia ove venne sotto l'influsso di Vuk Karadžić conosciuto da lui nel a Vienna nel 1846. In Serbia poi Pančić rimarrà per sempre.

Ben presto fu nominato professore per la botanica nella Gran scuola di Belgrado. Quattro volte fu il Rettore della Gran scuola. Fu anche il fondatore del Giardino botanico e della Società medica serba. Era il membro del Consiglio di Stato, della Società scientifica serba, della Matica srpska, il socio corrispondente dell'Accademia jugoslava delle scienze e delle arti, dell'Accademia ungherese delle scienze, della Società botanica di Brandeburgo, della Società biologica di Cherbourg, della Società serba di archeologia e di molte altre.

Particolarmente fruttuosa fu la collaborazione di Pančić con Roberto De Visiani, professore all'Università di Padova. Pančić lo conobbe a Vienna nel 1856. Così nel *Plantarum Serbicarum pemptas ossia descrizione di cinque piante Serbiane illustrate*

del Professor Roberto de Visiani sono state descritte cinque nuove specie di piante che Pančić diede a De Visiani con la domanda di farci sopra uno studio critico.

De Visiani noto durante gli studi sulle piante provenienti dalla Serbia che Pančić deve essere presentato al mondo scientifico in qualità di collaboratore. Così pubblicarono insieme: *FLANTAE SERBICAE RARIORES AUT NOVE: DECAS I*, 1862; *DECAS II*, 1866; i *DECAS III*, 1870. Per questi Decas Pančić ha raccolto i buoni esemplari delle piante per analisi e disegno e le ha accompagnate con delle descrizioni mentre De Visiani prese cura di trovare un esperto che le disegnerebbe nonchè di occuparsi della redazione e della stampa dell'opera.

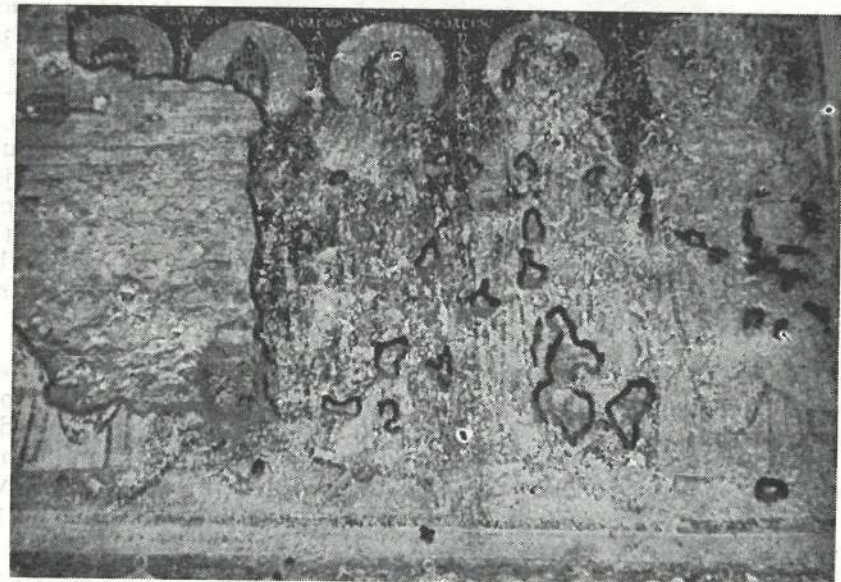
Il frutto di una fatica protrattasi per ben 28 anni è stata l'opera »*Flora principatus Serbiae*« come pure dopo altri 10 anni di lavoro un ampio *supplemento* — ambedue in lingua serba.

Come riconoscimento per 10 studio della flora in Serbia De Visiani fu eletto nel 1867 per socio d'onore della Società scientifica serba, Sezione per le scienze naturali e matematiche. In occasione della morte di De Visiani, avvenuta nel 1877, Pančić scrisse una necrologia nella rivista »*Glasnik Srpskog učenog društva*« in cui sono state esposte la vita e l'opera scientifica del grande botanico, distintosi particolarmente con il suo trattato: *Flora dalmatica* (tre volumi): I—1842; II—1847; III—1850) e *Supplementum florae Dalmaticae* (I—1872; II—1877).

SVETI PANTALEON LIJEČNIK

Vjekoslav DORN

Poznato je da su liječnici kao istaknuti članovi zajednice djelovali ne samo na polju svoga znanja i umijeća, već su vrlo često bili aktivno uključeni u druga područja znanosti, umjetnosti i drugih vidova socijalne djelatnosti. Među liječnicima bilo je i onih koji su postali i značajni članovi vjerskih zajednica. Njihova učenost, humanitarni značaj njihova rada i svjedočanstvo vjere bili su od važnosti za razvoj prvih kršćanskih zajednica. Osobito se pak cijenilo krvno svjedočanstvo vjere i mučeništvo, te je razumljivo da ih je kršćanska zajednica prihvatila kao izuzetne članove društva i proglasila svetim. Tradicija, isprva usmena, tijekom vremena stvorila je brojne legende zabilježene kasnije u hagiografijama, martirologijima, aktima i pasijama, žitijima i drugim djelima rane srednjevjekovne i druge književnosti. I drugi spomenici kulture: sakralni objekti, mozaici, kipovi, slike, iluminirani rukopisi, inkunabule i drugi spisi pružaju nam podatke iz života svetaca liječnika, naravno, vrlo često bogato ukrašene maštom legendi, ali koji nam uza sve to pružaju stanovite podatke o njima i ukazuju na putove kritičkog istraživanja. Kult Asklepija, Hygieae i Panaceae, Hipokrata i drugih liječnika iz klasične antike, te poganskih božanstava u ranim po-

Slika 1. — Sv. Pantelejmon. Freska s početka 8. st. u kapeli sv. liječnika u Santa Maria antiqua u Rimu.